

Waar wij altijd geweest zijn

Van Maddy Stolk verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

Soedah, laat maar

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Maddy Stolk

Waar wij altijd geweest zijn

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 7139 4

ISBN 978 90 263 7140 0 (e-book)

© 2026 Maddy Stolk

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining zijn niet toegestaan

Omslagontwerp Margo Togni

Omslagillustratie © Margo Togni/Rijksstudio (batik)

Foto auteur © Marjolein ten Hove-Voster

Ambo|Anthos uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Antoinette
(1907-1986)

Freedom is never free.
Anyone who has struggled to be free
knows how much it costs.

The Cost of Living, Deborah Levy

Niemand vroeg mij iets. Hadden ze dat wel gedaan, dan had ik mijn kans gegrepen en was ik niet getrouwd. Niet op mijn negentiende, nooit, zelfs niet met Simon. Wie hou ik voor de gek? Al was mij iets gevraagd, geen mens had naar het antwoord geluisterd.

Het gefluister verstomde zodra ik de kamer binnenkwam. Hardhandig zette ik het dienblad op tafel, het limoenwater gutste over de randen van de glazen. 'Alstublieft.' Gretige handen reikten naar de drank, maar voor ze beet hadden, voegde ik eraan toe: 'Ik versta jullie wel, hoor.'

Het was vreselijk ongepast, beschamend zelfs en bovendien verstond ik hun gesmiespel helemaal niet. De dames deinsden terug tot de rotan leuning hen klemzette, hun wenkbrauwen opgetrokken, de lippen in een afkeurend pruimenmondje, hun witte blouses tot onder de kin dichtgeknoopt. Niemand durfde als eerste het bovenste knoopje los te maken of de mouwen op te stropen. Ze wapperden om het hardst met hun waaiers, veel hielp het niet. Kleine straaltjes verdwenen in de vers gesteven kragen.

Met mijn handen in mijn zij keek ik ze stuk voor stuk aan. Ik heb jullie wel door, seinde ik met mijn ogen. Volgens papa kon ik hele verhalen vertellen met een enkele blik. Het klikkje kakelende kippen, opgewonden omdat in hun ren, al geloven ze dat ze vrij

zijn, eindelijk weer eens iets gebeurde.

Een voor een sloegen ze hun ogen neer of draaiden hun hoofd weg. Stelletje lafaards. Lijkenpikkerij, was het. Ze speurden de kamer af naar mama's servies, dat zij elke zondag poetste tot het glom en waarop zij de gudeg serveerde – ik kon de zoete kokosmelk en het citroenachtige salamblad bijna ruiken en voelde mijn ogen branden. Ik drukte mijn nagels door mijn jurk heen mijn huid in: deze tuthola's kregen geen tranen te zien. Begerig loerden ze naar de kanten tafelkleedjes die op hoogtijdagen uit de kast kwamen, naar mama's Chinese porseleinen vaasjes. Naar papa.

Hun echtgenoot zouden ze zonder aarzeling inruilen. De houwdegen die pas een woord uitbracht na zijn derde jenever, de procuratiehouder die een leger fabrieksarbeiders eronder hield maar verontschuldigend lachte wanneer zijn vrouw begon te praten en niet meer ophield, de kwartiermeester die elke zondag naakt door zijn huis marcheerde – borst vooruit, hoofd omhoog – en alle jaloerieën opendraaide die de djongos zojuist had gesloten.

De ongemakkelijke stilte liet ik net zo lang hangen tot ze in hun stoelen begonnen te draaien en hun zwarte rokken vasthaakten aan de zittingen. Eentje hoestte onophoudelijk. Na een schichtige blik op mij nam ze een slokje van haar limoenwater.

Zodra ik me omdraaide, spitste ik mijn oren. 'Kassian Jacob, achterblijven met zo'n dwars kind. Onhuwbaar, op deze manier.'

'Jacob daarentegen.' Gegiechel.

'Vergis je niet hoor, de jongens zijn het huis al uit, dit serpent krijg je erbij. Die maakt je het leven zuur.'

Serpent, een mooie roepnaam. Beter dan 'Netjes', zoals mama mij noemde. Was het een waarschuwing, een koosnaam of een tooneelstukje geweest? Papa noemde mij Netje.

Zijn stem klonk anders. 'Netje!' Deze keer wist papa het zeker, ik zag het aan zijn ogen, het lachje om zijn mond. 'Ajo, kom eens hier en laat me je voorstellen.'

Kon ik me nog ergens verstoppen, doen of ik hem niet had gehoord, niet zag wie er naast hem stond?

Iets hield me tegen. Waren het zijn glanzende zwarte haren – lôh, is dat vet? En ik maar boenen hier! – of die diepbruine ogen waarmee hij leek te zeggen: ik bijt niet, ik ben niet zoals de rest? Als een wantrouwige zwerfhond schoof ik dichterbij. Wat nu weer? Of liever: wie nu weer? Mijn vader bleef het proberen, ik wist dat ik op een dag ‘ja’ moest zeggen. Trouw waste ik zijn kleren, bereidde zijn lievelingsmaaltjes, kookte voor al mijn broers en hun vrouwen als zij op bezoek kwamen. Ik maakte me onzichtbaar en tegelijkertijd onmisbaar, zoals ik mama had zien doen, zoals ik alle vrouwen zag doen. Blijkbaar deed ik iets verkeerd, want hij bleef mannen aandragen. Mannen die mij over zouden nemen, een last waarvan hij dan verlost zou zijn.

Papa trok me gewoontegetrouw dicht tegen zich aan als we ’s avonds buiten zaten en luisterden naar de cicaden, die hun explosieve concert inzetten wanneer de schemering viel. Mijn favoriete moment van de dag. De bedwelmende geur van de kenangaboorn, het overdonderende lawaai van de krekels – zo luid dat je jezelf niet kon horen denken – en papa met zijn arm stevig om me heen. Wij met z’n tweeën tegen de rest van de wereld, die langzaam in de duisternis verdween. Waarom kon het niet voor goed zo blijven?

De man naast mijn vader stak zijn hand naar me uit. Ik boog mijn hoofd en zakte tegelijkertijd een beetje door mijn knieën: op school had ik geleerd dat ze in Nederland zo onze koningin begroetten. Volslagen idioot, waarom deed ik dit? De man grinnikte. Zijn lach klonk gemeend, niet vals zoals die van de vrouwen uit de buurt wanneer ze eten kwamen brengen en te hard om papa’s grapjes lachten. Zo grappig was hij niet. Steeds vroeger zette ik zijn eten op tafel, zodat ze telkens nét te laat kwamen aanzetten met hun rantangs. Het was een onuitgesproken wedstrijd waarvan papa geen weet had en ik de ongekroonde winnaar was.

Vanonder mijn wimpers bestudeerde ik de man, hij zag er goed uit. Knapper dan de rest, vermoedelijk – ik zou het niet weten, want tot nu toe had ik me verstoep voor elke man met wie papa kwam aanzetten.

‘Netje, doe niet zo raar. Geef Simon een hand.’

Simon. Dat kon ermee door.

Na Simon volgden nog een paar kandidaten en langzamerhand werd papa boos. Zo had ik hem nog nooit gezien. Verdriet om mama, dacht ik eerst, en deed nog beter mijn best in de keuken. Voor dag en dauw liep ik hele einden van de pasar naar de toko en terug naar de pasar voor de beste katjang idjoes, cassavebladeren en rawits – papa hield van heet. Het huis poetste ik tot het glom, ik waste zijn hemden en legde elke avond zijn kleren voor de volgende morgen klaar, zoals ik mama dat dag in dag uit had zien doen.

Deze keer was het geen verdriet, het was iets wat ik niet kon duiden, was het angst? Zie je nou wel. Toch bang dat hij voorgoed met mij zat opgezadeld.

Bij tijd en wijle, als een van de dames weer eens kwam informeren hoe het de bedroefde weduwnaar verging, liet hij haar binnen en dan bleef ze een eeuwigheid plakken. Hoe ik ook door het huis stampte en met de deuren sloeg – het mocht niet baten. Papa leek het bezoek nog leuk te vinden ook en negeerde mij volkomen.

De laatste keer dat hij met een man aan kwam zetten, was Johanna bij me. Ze kwam wekelijks, soms zelfs dagelijks langs om haar huis te ontvluchten. Johanna was al getrouwd, had een baby en een tweede op komst en alles wat ze erover te vertellen had, bevestigde wat ik had gedacht als ik naar mijn moeder keek: nooit van mijn leven, ik niet, dat nooit. Ze wierp één blik op het heer-

schap en schudde resoluut haar hoofd. Ik sloeg mijn armen over elkaar. Na Simon dook ik niet langer weg of deed ik alsof ik de man in kwestie niet had gezien: ik trotseerde de snuiters inmid-
dels openlijk.

Papa werkte hem de deur uit, liep langs zonder me aan te kijken en ging in de tuin zitten, op óns plekje. Het liefst was ik op hem afgestormd om hem door elkaar te schudden en de woorden die ik elke dag inslikte in zijn gezicht te spugen: Waarom? Waarom wil je zo graag van me af? We hebben het toch goed zo? Alles wat mama voor je deed, doe ik beter, ik zie hoe je smult van mijn maaltijden, hoe vergenoegd je bent als je thuiskomt in een blinkend huis waar jouw sarsaparillasiroop op je staat te wachten. Een liter water met één stokje kaneel, twee kruidnagels, een theelepeltje citroensap, de sarsaparillawortel een halfuur laten koken en dan alles eruit zeven – duizenden keren zag ik mama het doen. Boodschappen doe ik voordat ik naar mijn werk ga, ik kook zodra ik thuiskom en wacht op jou. Wat wil je nog meer? Laat me niet eindigen zoals mama. Slovend, barend, zuchtend.

Eer ik een stap kon zetten, greep Johanna mijn arm vast, bracht haar hoofd vlak bij het mijne en fluisterde: ‘Deze niet, Antoinette.’ Zij noemde me ook altijd Netje, dit was menens. ‘Deze man is vreselijk als je met hem moet liggen, kijk hoe houterig hij beweegt.’ Ze wees in de verte, waar de afgewezen kandidaat zijn gekrenkte trots trachtte te verbergen door met opgeheven hoofd onze straat uit te benen. Het mocht niet baten: de buurvrouwen zaten voor hun huis en leken, zoals gewoonlijk, precies te weten wat zich bij ons had afgespeeld. Hun gesmiespel golfde als een zindering door de lucht.

‘Die vent gaat dit niet nog een keer proberen, nu gaat hij er gewoon eentje halen.’

‘Halen?’ Ik fluisterde nu ook. Wat kletste Johanna?

‘Met de handschoen. Of uit de kampong. Het arme kind, waar ze ook vandaan komt.’

Mannen zonder echtgenote stonden op Java lager in de pikorde, trouwen met een Europese vrouw betekende vaak promotie. Het was voor hen dringender een vrouw te regelen dan het voor papa was om van mij af te komen, daarom droogde de stroom mannen die hij aanvoerde niet op.

‘Met hem moeten liggen’, wat Johanna bedoelde wist ik niet, al had ik een vaag vermoeden. De afschuw in haar ogen gaf de doorslag, deze werd het zeker niet. Ik zag het meteen als ze heimelijk een hekel aan vrouwen hadden en mij alleen als broedkip en huishoudster wilden. Hoe kon papa dat nou over het hoofd zien? Of kon het hem niet schelen?

Het werd Simon. Papa tilde me op en draaide me rond toen ik de verlossende woorden sprak. Hij schonk twee grote glazen arak in, met veel te veel suiker, en sloeg in de tuin zijn arm als vanouds om me heen.

‘Een bibitplanter. Je moest natuurlijk weer de minste van het stel uitkiezen, hè?’ Hij lachte erbij, echt erg leek hij het niet te vinden. De alcohol deed me duizelen, maar ondanks die lichtheid in mijn hoofd konden de zoemende cicaden mijn gevoel van naderend onheil niet overstemmen. Zou dit de laatste keer zijn dat papa en ik hier samen zo zaten?

Eigenlijk wilde ik nog steeds niet – ik kon dat voorgevoel niet afschudden – maar toen ik Simon voor de tweede keer zag, werd mijn mond droog en mijn rug klam. Hij brak mijn verzet met zwarte lokken, die voor zijn zachtaardige ogen vielen toen hij mij verlegen begroette. Hij leek het zélf niet te willen.

Ik was om.

Een uitgehongerd beest hapte naar mijn tepel, kleine vingertjes klauwden in mijn borst. Het roze wurm wist zich in de juiste positie te manoeuvreren en beet zich met een instinctief gevoel voor richting vast. Alle pijnsoorten kende ik nu wel, dacht ik, maar de elektrische schok die door mijn borst schroeide, oversteeg alles. In paniek probeerde ik het onding los te trekken, dit maakte het nog erger. Helse scheuten trokken door mijn bovenlijf en het duurde even voordat ik het gegil thuis kon brengen als het mijne.

Johanna kwam aanwaggelen met een paar koolbladeren in haar handen. ‘Tegen de stuwing.’ Niet-begrijpend keek ik haar aan, en zonder pardon trok ze de deken omlaag en legde een blad op elke borst. ‘Was niet zo makkelijk aan te komen hoor, hier. Geloof me, het werkt.’ Steunend liet ze zich op de stoel naast mijn bed zakken. Ze zag grauw en was kogelrond, zwanger van haar derde.

Ik kon mijn woede nauwelijks beheersen. ‘Waarom heb je mij dit niet verteld?’ beet ik haar toe. ‘Waarom heb je me niet gewaarschuwd voor... voor alles?’

Johanna lachte zwakjes. ‘Hiervoor kun je iemand niet waarschuwen. Bovendien is het voor iedereen anders. En jij hebt nog geluk, Simon is lief. Het is trouwens de taak van moeders...’ Johanna viel stil, masseerde haar onderrug waardoor haar buik nog bolle leek en zei zachtjes: ‘Sorry, Netje.’

Sorry? Voor wat? Dat we allemaal aan de beurt komen en er dan zo bij liggen en moeten doen alsof het hemels is? Dankbaar voor dit zogenaamde wonder dat mij zojuist in tweeën had gespleten? Sorry dat mijn moeder dood is en ze me nergens voor heeft gewaarschuwd, me niets heeft verteld? Het enige waar zij op hamerde, was dat het huis te allen tijde schoon moest zijn, want er kon onverwacht bezoek langskomen en als het een vieze bende was zou men er weleens iets van kunnen vinden. Trouwens, mama zou me hiervoor niet gewaarschuwd hebben, ik weet precies wat ze zou hebben gezegd: ‘Zo is het nu eenmaal, Netjes. Zo is het nu eenmaal.’

Wat zou er gebeuren als één vrouw, eentje maar, de waarheid zou vertellen over haar leven? Bestaat die vrouw? Bestaat er een plek waar de maskers afvallen? Waar vrouwen onder elkaar de schijn niet langer ophouden en alle smurrie – het bloed, de razernij, de rouw, de tranen, de gal – de vrije loop kunnen laten zonder verdoemd te worden? In een flits van een seconde zag ik het voor me: een wereld waarin ik vrij was, waarin ik me niet hoefde te verhouden tot de buitenwacht, waarin ik mijn menselijkheid niet hoefde te verbloemen, waarin niemand mij in mijn eigen huis, mijn eigen bed, het zwijgen op kon leggen.

Simon stormde de kamer binnen. Bij een eerste kan het dagen duren, was me verteld. Ha! De weeën duurden hooguit een halve dag, de aanstaande vader had ik die ochtend nog naar zijn werk gestuurd, een nerveuze man was het laatste wat ik kon gebruiken. Voor ik goed en wel wist wat ik aan het doen was, schoot dat kind als een kanonskogel mijn lijf uit, mijn leven in, om het voorgoed over te nemen.

Zijn zwarte haren, glanzend als altijd, gleden over zijn voorhoofd toen hij zich gretig over mijn bovenlijf boog. Als een sluier hingen ze voor zijn ogen, ik zag nog net hoe Simon, mijn Simon, naar dat klauwende hoopje vlees op mijn borst keek met de blik waarmee hij ooit naar mij keek, helemaal in het begin, in Pro-

bolinggo onder de tamarindeboom aan de Kebon Sirihweg. Hij leek volledig in beslag genomen door het nieuwe leven: Joop, zijn zoon, die zich zonder zich van Simons aanwezigheid bewust te zijn moeiteloos al zijn liefde toe-eigende.

Even overwoog ik het klauwende hoopje met volle kracht tegen de muur te smijten. Wat? Wat dacht ik nu? Stevig drukte ik hem tegen mijn borst. Simon zag het voor iets anders aan en kusste mijn voorhoofd. Hij geloofde wat hij wilde geloven, weten deed hij niet. Johanna, niet in staat overeind te komen, ving mijn blik op. Zij wist het wel. Natuurlijk niet, seinde ik haar met mijn ogen, natuurlijk doe ik dat mijn pasgeboren kind niet aan. Al zou de gedachte eraan mij in de dagen die volgden nog vele malen bekrui-
pen.

De kleine handjes werden groter, net als zijn vraatzucht. Het klauwen werd dwingender en met zijn onstilbare honger zoog hij mij leeg, beroofde me van alle jeu, reduceerde mijn wereld tot een minuscule omvang. Sluipenderwijs wist hij ook mij om zijn vinger-tjes te winden. Met Simon lukte hem dat in een oogwenk, met mij had hij meer tijd nodig. Het duurde even voordat ik het begreep: een kind is een afdruk van de natuur zelf. Ongemerkt, tegen al mijn heilige voornemens in – waarover het leven vast welwillend heeft gelachen – verloor ik mijzelf niet aan één, maar aan twee mannen.

‘De minste van het stel’ had papa over Simon de bibitplanter gezegd. Onzin. Simon was wie hij was, hij speelde geen toneel, deed zich niet mooier voor. Van de opties die mij waren voorgeschoteld, had ik de beste uitgekozen.

Bibit planten was arbeidsintensief en fysiek zwaar werk. Simon hield ervan zo dicht op het land te zitten, zijn loten te planten en zorgvuldig te koesteren. Met eindeloos geduld en precisie plaatste hij de anyaman-matten op bamboestokken om de zaailingen tegen de zon te beschermen. Tijdens het planten gebruikte hij zelden de tjangkoel ketjil, Simon hield van het wroeten in de aarde. Aan het eind van de dag weekte ik in een kommetje water het zwart onder zijn nagels los en masseerde zijn knoestige vingers, die

elke dag nieuw leven in de aarde begroeven.

Hij sprak over de zaailingen zoals hij over Joop sprak. Trots vertelde hij hoe alles wat groeit beziel is en levenskracht heeft. Onder de tamarindeboom had ik de warmte in zijn stem aangezien voor liefde. Liefde die ik me graag liet aanleunen, al wist ik niet of ik haar ooit zou kunnen beantwoorden. Voor het eerst in mijn leven was ik blij dat mij niets werd gevraagd. Dat iedereen om mij heen zijn eigen ideeën en verwachtingen op mij projecteerde – keurig getrouwd, een zoon als eerstgeborene, het geluk kon niet op – zonder enige behoefte deze aan de waarheid te toetsen.

Papa kwam na een week naar zijn kleinzoon kijken. Hij oogde voldaan. Ook hij kuste mijn voorhoofd, dat lokte een kraamvrouw blijkbaar uit: 'Goed werk, Netje.' Overtuigd dat ik mijn geluk en mijn rol in het leven had gevonden, stond hij aan mijn bed. Dat ik liever als telefoniste was blijven werken, kwam niet in hem op. Dat ik van mijn werk hield – de tientallen verschillende stemmen, waar ik elke dag hele levens bij kon verzinnen – al helemaal niet. Hij had me eronder. Ik was waar ik hoorde te zijn.

Simons vader liet langer op zich wachten. Zijn vrouw was onwel, dat was ze voortdurend, ook op de dag van ons trouwen. Het had Simon koud gelaten: ik had de goedkeuring van zijn vader Bernard – als hij de b uitsprak, ontplofte er een bommetje in zijn mond –, administrateur bij het pasarwezen, nooit kunnen wegdragen, dat wisten we allebei. Het enige wat in mijn voordeel werkte bij meneer de administrateur, was dat ik blond en vruchtbaar was. Als hij bij ons de deur uit liep, siste hij buiten gehoorsafstand van Simon zonder mankeren in mijn oor: 'Uit de zon blijven hè?' Alsof hij iets wist wat ik niet wist.

Tijdens zijn kraambezoek wierp hij een vluchtige blik op Joop en zei: 'Mooi.' De oo-klank rekte hij ongemakkelijk lang – hij had niets toe te voegen, daarom liet hij dit ene woord zo lang mogelijk voortstapen. Alles hing in zijn gezicht, zijn gelaatstrekken sleurden elkaar mee in hun val. De wallen onder zijn ogen, de uitge-